

บทที่ 1

บทนำ

ความเป็นมาและความสำคัญของปัญหา

ประเทศไทยมีสิ่งที่มีคุณค่าอย่างมากไม่ว่าจะเป็นด้านการดำเนินชีวิตการประกอบอาชีพขนบธรรมเนียมประเพณีและวัฒนธรรมรวมถึงศิลปะแขนงต่างๆ ซึ่งแต่ละท้องถิ่นรักษาไว้ จึงน่าจะมีการรักษาสິงที่มีอยู่เหล่านี้อย่างละเอียดกว้างขวาง ซึ่งจะเป็นการเรียนรู้อัจฉริยะ เพื่อนำมาปรับปรุงแก้ไขให้เกิดประโยชน์ ทันสมัย และเหมาะสมกับบ้านเมืองปัจจุบัน ภูมิปัญญาท้องถิ่นเป็นมรดกทางสังคม และวัฒนธรรมซึ่งได้รับการสืบทอดและการวิวัฒนาการและประสบการณ์มาจากอดีตถึงปัจจุบันอย่างต่อเนื่องเป็นการถ่ายทอดเชื่อมโยงส่วนของอดีตมาปรับใช้ในปัจจุบัน และอนาคตเป็นลักษณะของความสัมพันธ์ภายในโดยชาวบ้านเอง (สามารถ จันทร์สุรย์ : 2536)

รุ่ง แก้วแดง (2543 : 208 - 211) ได้กล่าวถึงภูมิปัญญาไทยกับการศึกษาของไทยไว้ว่า ก่อนที่ประเทศไทยจะนำรูปแบบการศึกษาในระบบโรงเรียนจากประเทศตะวันตกเข้ามานั้น การศึกษาแบบดั้งเดิมของไทยได้ใช้ภูมิปัญญาไทย ทั้งในส่วนที่เป็นเนื้อหาและที่เป็นกระบวนการเรียนการสอน

การจัดการศึกษาไทยแต่ดั้งเดิมมีรูปแบบการเรียน 2 แบบคือ

1. การเรียนอย่างเป็นระบบ ได้แก่ การเรียนใน "วัง" กับการเรียนใน "วัด" มีลักษณะคล้ายกับการศึกษาในระบบโรงเรียนในปัจจุบัน คือ มีการเรียนการสอน มีการแบ่งเนื้อหาของหลักสูตรออกเป็นตอน ๆ มีตำรา มีการประเมิน และมีผู้สอน ในวังคือขุนนาง และในวัดคือพระ

2. การเรียนอย่างไม่เป็นระบบ คือเรียนจาก "ชีวิตประจำวัน" เกี่ยวกับการประกอบอาชีพและการดำรงชีวิต เช่น การเกษตร หัตถกรรม การทอผ้า การตีดาบ เป็นต้น จะสอนโดยไม่ใช้ตำรา แต่ใช้ความจำและประสบการณ์ของคนที่มีความรู้และอาวุโสกว่า ได้แก่ พ่อแม่หรือคนในครอบครัว ซึ่งมีความรู้สะสมไว้มาก และคนในชุมชนที่มีความรู้มากจนได้รับการยอมรับว่าเป็นผู้เชี่ยวชาญและได้ถ่ายทอดบอกกันต่อ ๆ มา จากคนรุ่นหนึ่งสู่คนอีกรุ่นหนึ่ง อาจจะมีการพัฒนา ปรับปรุง หรือเปลี่ยนแปลงบ้าง การเรียนการสอนใช้วิธีผู้ใหญ่สอนเด็ก ให้ได้ทำได้ปฏิบัติได้ด้วยตนเอง แต่ความรู้บางอย่างก็ขาดการถ่ายทอดที่ดี จึงสูญหายหรือตายจากไปพร้อมกับผู้รู้เหล่านั้น

เมื่อระบบการศึกษาแบบตะวันตกเข้ามา นักการศึกษาไทยไม่สนใจ ไม่ปรับปรุง และไม่ยกย่องภูมิปัญญาไทย ทำให้สูญเสียมรดกที่ล้ำค่าของชาติไปมาก ที่เห็นชัดเจนคือภูมิปัญญาไทยทางด้านการแพทย์ เราถูกการรักษาแบบไทยว่าไม่ทันสมัย เป็นการแพทย์แผนโบราณ

จึงไม่ได้นำมาใช้ในการรักษาผู้เจ็บป่วย มีแต่การรักษาด้วยวิธีการตะวันตกที่เรียกว่าแพทย์แผนใหม่หรือแผนปัจจุบัน

สาเหตุที่ทำให้ภูมิปัญญาไทยมีสภาพตกต่ำอย่างที่เป็นปัจจุบันคือ

1. สังคมไทยได้ละเลยไม่ให้ความสำคัญกับภูมิปัญญาไทยมานาน เมื่อมีระบบโรงเรียนที่สอนความรู้แบบสากลเกิดขึ้น ภูมิปัญญาไทยก็ถอยร่นไปจากระบบการศึกษาไทยเกือบสิ้นเชิง

2. ขาดการรวบรวม ศึกษา วิจัยและพัฒนา ในเรื่องภูมิปัญญาไทย เพื่อนำมาใช้ในวิถีชีวิตและสังคม ดังจะเห็นได้จากงานวิจัยเรื่องภูมิปัญญาไทยมีน้อย

3. ไม่มีการศึกษาภูมิปัญญาไทยในโรงเรียน การศึกษาในระบบโรงเรียนได้มุ่งไปทางความรู้สากลแบบตะวันตกเป็นส่วนใหญ่ จากเดิมการศึกษาภูมิปัญญาไทยมีประมาณ 90 - 90 % ของเนื้อหา แต่ปัจจุบันเหลือเพียง 5 - 10 % เท่านั้น

4. ไม่มีการส่งเสริมแผนงาน หรือโครงการที่เกี่ยวกับการส่งเสริมภูมิปัญญาไทยจากหน่วยงานที่รับผิดชอบดูแลการศึกษาของประเทศ

รัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช 2540 มาตรา 43 วรรคสอง กล่าวว่า การจัดการศึกษาอบรมของรัฐต้องคำนึงถึงการมีส่วนร่วมขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น และเอกชน ทั้งนี้ตามที่กฎหมายกำหนด มาตรา 81 กล่าวว่า พัฒนาวิชาชีพครู และส่งเสริมภูมิปัญญาท้องถิ่น ศิลปะและวัฒนธรรมของชาติ และมาตรา 289 กำหนดให้คำนึงถึงภูมิปัญญาท้องถิ่นในการจัดการศึกษาด้วย (สำนักงานคณะกรรมการการประถมศึกษาแห่งชาติ. 2541ก : 14, 24, 116)

พระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ พุทธศักราช 2542 ได้กำหนดไว้ในวัตถุประสงค์ ด้านบริหาร และการส่งเสริมการศึกษาซึ่งมีส่วนที่เกี่ยวข้องกับภูมิปัญญาท้องถิ่นคือ เพื่อพัฒนา และส่งเสริมการจัดการศึกษาแต่ละระดับแต่ละประเภท ให้มีความเชื่อมโยงสอดคล้อง และเป็นเครือข่ายเอื้อให้ผู้เรียนและประชาชน มีโอกาสแสวงหาความรู้ทักษะในการประกอบอาชีพข่าวสาร ข้อมูลที่ต้องการอย่างกว้างขวางตลอดเวลาทั้งภูมิปัญญาท้องถิ่น และความรู้สมัยใหม่ด้านวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยีรวมทั้งเห็นคุณค่า รักษาศิลปวัฒนธรรม ตลอดจนเสริมสร้างความรับผิดชอบต่อหน้าที่มีจิตสำนึกที่จะมีส่วนร่วมในการพัฒนาสังคมมีสุขภาพอนามัยสมบูรณ์ ดำรงชีวิตอย่างเป็นสุขในสังคม(สำนักงานปฏิรูปการศึกษา : 2543)

ผู้วิจัยในฐานะผู้บริหารสถานศึกษา จึงมีความสนใจใคร่ศึกษาเกี่ยวกับการพัฒนาหลักสูตรและการนำภูมิปัญญาท้องถิ่นมาใช้ในการจัดการเรียนการสอนของโรงเรียนประถมศึกษา : กรณีศึกษาอำเภอบางกระทุ่ม จังหวัดพิษณุโลก เพื่อเป็นแนวทางในการนำภูมิปัญญาท้องถิ่นมาใช้ในการจัดการศึกษา และเป็นประโยชน์ต่อการจัดการเรียนการสอนของครูผู้สอน และผู้บริหารโรงเรียน ตลอดจนผู้ที่มีส่วนเกี่ยวข้องทั้งหลายได้มีการวางแผนที่จะพัฒนาการจัดการศึกษาให้สอดคล้องกับวิถีชีวิต และความต้องการของชุมชนต่อไป

จุดมุ่งหมายของการวิจัย

1. เพื่อศึกษาลักษณะภูมิปัญญาท้องถิ่นในเขตอำเภอบางกระทุ่ม จังหวัดพิษณุโลก
2. เพื่อศึกษาสภาพการนำภูมิปัญญาท้องถิ่นมาใช้ในการจัดการเรียนการสอนของโรงเรียนประถมศึกษา อำเภอบางกระทุ่ม จังหวัดพิษณุโลก
3. เพื่อศึกษาความต้องการในการนำภูมิปัญญาท้องถิ่นมาใช้ในการจัดการเรียนการสอนของโรงเรียนประถมศึกษา อำเภอบางกระทุ่ม จังหวัดพิษณุโลก
4. เพื่อสร้างหลักสูตรภูมิปัญญาท้องถิ่นมาใช้ในการจัดการเรียนการสอนของโรงเรียนประถมศึกษา อำเภอบางกระทุ่ม จังหวัดพิษณุโลก

ขอบเขตของการวิจัย

1. ขอบเขตเนื้อหา

ภูมิปัญญาท้องถิ่นอำเภอบางกระทุ่ม จังหวัดพิษณุโลก สาขาอุตสาหกรรมและหัตถกรรม สาขาการแพทย์แผนไทย สาขาเกษตรกรรม สาขาศาสนาและประเพณี

2. ขอบเขตประชากร

2.1 ประชากร

ประชากรที่ใช้ในการวิจัย ครั้งนี้ ผู้วิจัยกำหนดกลุ่มประชากรไว้ คือ

2.1.1 ผู้ทรงภูมิปัญญาท้องถิ่น ที่มีภูมิปัญญาในเขตอำเภอบางกระทุ่ม จังหวัดพิษณุโลก จำนวน 145 คน

2.1.2 ข้าราชการครูในสถานศึกษา ได้แก่ ผู้บริหารสถานศึกษา และครูผู้สอนในโรงเรียนสังกัดสำนักงานการประถมศึกษาอำเภอบางกระทุ่ม สำนักงานการประถมศึกษาจังหวัดพิษณุโลก จำนวน 359 คน

2.1.3 นักเรียนชั้นประถมศึกษาปีที่ 6 ในโรงเรียนประถมสังกัดสำนักงานการประถมศึกษาอำเภอบางกระทุ่ม สำนักงานการประถมศึกษาจังหวัดพิษณุโลก จำนวน 475 คน

2.2 กลุ่มตัวอย่าง

กลุ่มตัวอย่างที่ใช้ในการวิจัยครั้งนี้ ได้มาจากกำหนดตัวอย่างโดยเลือกแบบเจาะจง (Purposive Sampling) ได้แก่

2.2.1 ผู้ทรงภูมิปัญญาท้องถิ่น ที่มีภูมิปัญญาในเขตอำเภอบางกระทุ่ม จังหวัดพิษณุโลก 4 สาขา คือ สาขาอุตสาหกรรมและหัตถกรรม สาขาการแพทย์แผนไทย สาขาเกษตรกรรม และ สาขาศาสนาและประเพณี จำนวน 145 คน ดังนี้

2.2.1.1 สาขาอุตสาหกรรมและหัตถกรรม จำนวน 83 คน

2.2.1.2 สาขาการแพทย์แผนไทย จำนวน 11 คน

2.2.1.3 สาขาเกษตรกรรม จำนวน 44 คน

2.2.1.4 สาขาศาสนาและประเพณี จำนวน 21 คน

(หมายเหตุ ผู้ทรงภูมิปัญญาท้องถิ่นบางรายเป็นผู้ทรงภูมิปัญญาท้องถิ่นหลายสาขา)

2.2.2 ข้าราชการครูในสถานศึกษา ได้แก่ ผู้บริหารสถานศึกษา และครูผู้สอนในโรงเรียนสังกัดสำนักงานการประถมศึกษาอำเภอบางกระทุ่ม สำนักงานการประถมศึกษาจังหวัดพิษณุโลก ดังนี้

2.2.2.1 ผู้บริหารสถานศึกษา จำนวน 37 คน

2.2.2.2 ครูผู้สอน จำนวน 322 คน

2.2.3 นักเรียนชั้นประถมศึกษาปีที่ 6 โรงเรียนราษฎร์อุทิศ สังกัดสำนักงานการประถมศึกษาอำเภอบางกระทุ่ม จังหวัดพิษณุโลก ที่กำลังศึกษาอยู่ในปีการศึกษา 2545 จำนวน 25 คน

3. ขอบเขตด้านตัวแปร

3.1 ตัวแปรต้น ได้แก่ สถานภาพ จำแนกเป็น

3.1.1 ผู้ทรงภูมิปัญญาท้องถิ่น

3.1.2 ผู้บริหารสถานศึกษา

3.1.3 ครูผู้สอน

3.1.4 นักเรียน

3.2 ตัวแปรตาม ได้แก่ สภาพการจัดการเรียนการสอนภูมิปัญญาท้องถิ่น จำแนกเป็น 6 ด้าน ได้แก่

3.2.1 ด้านบริหารจัดการ

3.2.2 ด้านหลักสูตร

3.2.3 ด้านการเรียนการสอน

3.2.4 ด้านกิจกรรมส่งเสริมการเรียนการสอน

3.2.5 ด้านปัญหาอุปสรรค

ประโยชน์ที่คาดว่าจะได้รับ

1. ทำให้ทราบลักษณะภูมิปัญญาที่มีอยู่ในเขตอำเภอบางกระทุ่ม จังหวัดพิษณุโลก
2. ทำให้ทราบสภาพการนำภูมิปัญญาท้องถิ่นมาใช้ในการจัดการเรียนการสอนของโรงเรียนประถมศึกษา อำเภอบางกระทุ่ม จังหวัดพิษณุโลก
3. ทำให้ทราบความต้องการในการนำภูมิปัญญาท้องถิ่นมาใช้ในการจัดการเรียนการสอนของโรงเรียนประถมศึกษา อำเภอบางกระทุ่ม จังหวัดพิษณุโลก
4. ทำให้ได้หลักสูตรภูมิปัญญาท้องถิ่นที่เหมาะสมในการจัดการเรียนการสอน ของโรงเรียนประถมศึกษา อำเภอบางกระทุ่ม จังหวัดพิษณุโลก
5. เพื่อนำผลที่ได้จากการทดลองใช้หลักสูตรภูมิปัญญาท้องถิ่น มาใช้เป็นแนวทางในการปรับปรุง และพัฒนาการจัดการเรียนการสอนของโรงเรียนประถมศึกษา

นิยามศัพท์เฉพาะ

1. หลักสูตร หมายถึง มวลประสบการณ์ที่เกี่ยวกับภูมิปัญญาท้องถิ่นที่โรงเรียนจัดให้นักเรียน และหมายถึงขอบเขตข้อกำหนดเกี่ยวกับการจัดการเรียนการสอนที่เขียนขึ้นเป็นเอกสาร ซึ่งประกอบด้วยรายละเอียด 4 ส่วนได้แก่ จุดหมายการเรียนการสอน เนื้อหาสาระ กิจกรรมการเรียนการสอน และ การวัดผลและประเมินผลการเรียน
2. การจัดการเรียนการสอน หมายถึง กระบวนการถ่ายทอดความรู้ให้กับนักเรียน
3. ภูมิปัญญาท้องถิ่น หมายถึง องค์ความรู้และประสบการณ์ต่างๆ ของบุคคลในท้องถิ่นที่ได้รับการถ่ายทอดต่อกันมาจากรุ่นสู่รุ่น หรือได้รับโดยการศึกษาอบรมจากสถาบัน ในชุมชนได้แก่ วัด ครอบครัว รวมทั้งความรู้และประสบการณ์ตรงของคนในท้องถิ่นที่เกิดจากการสะสมประสบการณ์การทำงาน การประกอบอาชีพและ การเรียนรู้จากธรรมชาติแวดล้อม ซึ่งอาจจะเป็นแนวคิดกิจกรรมและบุคคลที่ได้รับการยกย่องให้เป็นภูมิปัญญาของท้องถิ่น การประกอบอาชีพซึ่งสร้างขึ้นจากการสั่งสมประสบการณ์ และความเฉลียวฉลาดของแต่ละคนมีการถ่ายทอดสืบต่อกันมาเพื่อพัฒนาชีวิตของคนในท้องถิ่น
4. สภาพการนำภูมิปัญญาท้องถิ่น หมายถึง การนำภูมิปัญญาท้องถิ่นมาใช้ในการจัดการเรียนการสอนทั้ง 5 ด้าน ได้แก่ ด้านการบริหารจัดการ ด้านหลักสูตร ด้านการเรียนการสอน ด้านกิจกรรมการส่งเสริมการเรียนการสอน และด้านปัญหาอุปสรรคการนำภูมิปัญญาท้องถิ่นมาใช้ในการจัดการเรียนการสอน

4.1 ด้านการบริหารจัดการ หมายถึง การวางแผน การดำเนินการ การกำหนด
เนื้อหา การจัดกระบวนการนำภูมิปัญญาท้องถิ่นมาใช้ในการจัดการเรียนการสอน

4.2 ด้านหลักสูตร หมายถึง การวิเคราะห์หลักสูตร การพัฒนาหลักสูตรท้องถิ่น
ของโรงเรียนประถมศึกษาอำเภอบางกระทุ่ม จังหวัดพิษณุโลก

4.3 ด้านการเรียนการสอน หมายถึง การจัดกิจกรรมการเรียนการสอนตาม
เป้าหมายของหลักสูตร การส่งเสริมและสนับสนุนให้นักเรียนค้นคว้าเกี่ยวกับภูมิปัญญาท้องถิ่น
การนำหลักสูตรท้องถิ่นไปทดลองใช้ การเชิญผู้ทรงภูมิปัญญาท้องถิ่นมาถ่ายทอดความรู้เกี่ยวกับ
ภูมิปัญญาท้องถิ่นการนำนักเรียนเข้าร่วมกิจกรรมชุมชน และการวัดผลประเมินผลเกี่ยวกับการ
ใช้ภูมิปัญญาท้องถิ่น

4.4 ด้านกิจกรรมส่งเสริมการเรียนการสอน หมายถึง การจัดกิจกรรมนอกเหนือ
จากการเรียนการสอนเพื่อสนับสนุนส่งเสริมการจัดการเรียนการสอน ในด้านภูมิปัญญาท้องถิ่น

4.5 ด้านปัญหาอุปสรรคการนำภูมิปัญญาท้องถิ่นมาใช้ในการจัดการเรียนการสอน
หมายถึง อุปสรรค ข้อขัดข้องใจ หรือข้อขัดข้องของครูผู้สอน ผู้บริหาร หรือสถานศึกษาใน
โรงเรียนประถมศึกษาอำเภอบางกระทุ่ม จังหวัดพิษณุโลกเกี่ยวกับรูปแบบการนำภูมิปัญญา
ท้องถิ่นมาใช้ในการจัดการเรียนการสอน

5. ความต้องการของโรงเรียน หมายถึง ความต้องการของโรงเรียนในการจัดการเรียน
การสอนโดยใช้ภูมิปัญญาท้องถิ่น

6. โรงเรียนประถมศึกษา หมายถึง สถานศึกษาที่มีการจัดการเรียนการสอนใน
ระดับประถมศึกษา ที่ตั้งอยู่ในอำเภอบางกระทุ่ม จังหวัดพิษณุโลก

7. ผู้บริหารโรงเรียน หมายถึง หัวหน้าสถานศึกษา ซึ่งมีหน้าที่รับผิดชอบการบริหาร
การศึกษาระดับประถมศึกษา ได้แก่ ครูใหญ่ อาจารย์ใหญ่ ผู้อำนวยการโรงเรียน หรือผู้รักษา
การในตำแหน่งครูใหญ่ อาจารย์ใหญ่ หรือ ผู้อำนวยการโรงเรียนโรงเรียนประถมศึกษา สังกัด
สำนักงานการประถมศึกษาอำเภอบางกระทุ่ม จังหวัดพิษณุโลก

8. ครูผู้สอน หมายถึง ครูผู้ปฏิบัติงานด้านการสอนในโรงเรียนประถมศึกษา หรือ
สถานศึกษาในระดับประถมศึกษา อำเภอบางกระทุ่ม จังหวัดพิษณุโลก

9. ผู้ทรงภูมิปัญญาท้องถิ่น หรือผู้เชี่ยวชาญภูมิปัญญาท้องถิ่น หมายถึง บุคคลผู้มีความ
รู้และประสบการณ์ในเรื่องภูมิปัญญาท้องถิ่น

10. ลักษณะภูมิปัญญาท้องถิ่น หมายถึง วิถีหรือแนวในการดำเนินการดำรงชีวิตของ
ชาวบ้าน ในอำเภอบางกระทุ่ม จังหวัดพิษณุโลก 4 สาขา / 0 สาขาอุตสาหกรรมและหัตถกรรม
สาขาการแพทย์แผนไทย สาขาเกษตรกรรม และ สาขาศาสนาและประเพณี

11. ประสิทธิภาพของหลักสูตร หมายถึง คุณภาพของหลักสูตรท้องถิ่นอำเภอ บางกลุ่ม จังหวัดพิษณุโลก ที่ผู้วิจัยได้พัฒนาขึ้น วัดได้จากคะแนนจากการทำแบบทดสอบ ระหว่างเรียน และหลังเรียน ตามเกณฑ์มาตรฐาน 80 : 80

80 ตัวแรก หมายถึง ค่าคะแนนเฉลี่ยของจำนวนคำตอบที่นักเรียนตอบถูกต้อง จากการทำแบบทดสอบระหว่างเรียนแต่ละตอนโดยคิดเป็นร้อยละ

80 ตัวหลัง หมายถึง ค่าคะแนนเฉลี่ยของจำนวนคำตอบที่นักเรียนตอบถูกต้อง จากการทำแบบทดสอบหลังเรียนแต่ละตอนโดยคิดเป็นร้อยละ

มหาวิทยาลัยราชภัฏพิบูลสงคราม
Pibulsongkram Rajabhat University